

УДК 159.923.2

І. Р. Петровська

Received November 21, 2015;

Revised January 16, 2016;

Accepted March 24, 2016.

СТРУКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті запропоновано використовувати структурно-типологічний підхід до оцінювання рівня сформованості громадянської ідентичності, зазначається важливість глибокого аналізу особливостей когнітивних, емоційно-оцінних, поведінкових та образно-семіотичних компонентів громадянської ідентичності населення різного віку та з різною регіональною ідентичністю. До аналізу громадянської ідентичності як багатогранного соціально-психологічного феномену пропонується також застосовувати конструктивний підхід, оскільки у його контексті громадянська ідентичність може розглядатися як динамічна система конструктів, у якій зосереджені уявлення людини про себе як громадянина, що супроводжуються оціночними і смисловими проявами.

Доведено, що зі зростанням рівня сформованості української громадянської ідентичності зростає бажання не змінювати місця проживання (а залишатися в Україні) навіть при наявних можливостях, навчати своїх дітей в українських освітніх закладах, чесно виконувати громадянський обов'язок, працювати на благо України. Чим вищий рівень сформованості української громадянської ідентичності, тим більше громадяни орієнтовані на обмеження дій і спонукань, що можуть заподіяти шкоду іншим і порушують соціальні очікування і норми, тим більше вони орієнтовані на стабільність, безпеку і гармонію суспільства, сім'ї та самих себе, тим більше орієнтовані на підтримку звичаїв і підвищення благополуччя людей, з якими перебувають у постійному контакті, а також прагнуть реалізувати свої здібності, таланти та досягати особистого успіху за допомогою прояву компетентності саме у своїй державі.

Виявлено різні типи громадянської ідентичності, а саме «патріотичний», «невизначений», «протестний», припускається існування типів «конфліктний/неконфліктний» та «байдужий».

Українська громадянська ідентичність у сприйнятті досліджуваних громадян пов'язується з патріотизмом, активною громадянською позицією, можливостями особистісної та професійної реалізації у своїй державі.

Ключові слова: ідентифікація, громадянська ідентичність, держава, патріотизм, громадянська позиція.

Petrovska I. R. Structural-typological Approach to the Analysis of Civic Identity. The article presents suggestions of using structural and typological approach to the formation of civic identity evaluation. The importance of in-depth analysis of cognitive, emotional and evaluative features and behavioral figurative semiotic

components of civil identity population of all ages and with varying regional identity is noted. Analysis of civil identity as a social and multifaceted psychological phenomena is also connected with application of constructive approach, since this approach in the context of civic identity can be regarded as a dynamic system constructs, which is focused on representation citizen rights, accompanied by estimate and semantic manifestations.

It is proved that the growth of Ukrainian civil identity formation increases the desire not to change the place of residence (and remain in Ukraine) even where possible, educate their children in Ukrainian educational institutions, honestly perform a civic duty to work for the good of Ukraine. The higher the formation level of Ukrainian civic identity, the more citizens aimed at limiting the actions and motives which may harm others and violate social expectations and norms, the more they focus on stability, security and harmony of society, family and himself, the more they focus on maintaining and improving the welfare of people that are in constant contact; the more they aim to realise their abilities and achieve personal success by means of manifestation of competence in their country.

Different types of civil identity were revealed, namely “patriotic”, “uncertain”, “protest”, the existence of “conflict / non-conflict” and “indifferent” types are assumed.

Ukrainian civic identity in the perception of citizens is associated with patriotism, active citizenship, personal and professional opportunities in the implementation of the state.

Keywords: identification, civic identity, state, patriotism, citizenship.

Петровская И. Р. Структурно-типологический подход к анализу гражданской идентичности. В статье предложено использовать структурно-типологический подход к оценке уровня сформированности гражданской идентичности, отмечается важность глубокого анализа особенностей когнитивных, эмоционально-оценочных, поведенческих и образно-семиотических компонентов гражданской идентичности населения разных возрастов и с разной региональной идентичностью. К анализу гражданской идентичности как многогранного социально-психологического феномена предлагается также применять конструктивный подход, поскольку в контексте этого подхода гражданская идентичность может рассматриваться как динамическая система конструктов, в которой сосредоточены представления человека о себе как гражданина, сопровождающиеся оценочными и смысловыми проявлениями.

Доказано, что с ростом уровня сформированности украинской гражданской идентичности растет желание не менять места жительства (а оставаться в Украине) даже при имеющихся возможностях, обучать своих детей в украинских учебных заведениях, честно выполнять гражданский долг, работать на благо Украины. Чем выше уровень сформированности украинской гражданской идентичности, тем больше граждане ориентированы на ограничение действий и побуждений, которые могут причинить вред другим и нарушают социальные ожидания и нормы, тем больше они ориентированы на стабильность, безопасность и гармонию общества, семьи и самих себя, тем больше ориентированы на поддержку обычаев и повышение благополучия людей, с которыми находятся в

постоянном контакте, а также стремятся реализовывать свои способности и таланты и достигать личного успеха с помощью проявления компетентности именно в своем государстве. Выявлены различные типы гражданской идентичности, а именно «патриотический», «неопределенный», «протестный», предполагается существование типов «конфликтный/неконфликтный» и «равнодушный».

Украинская гражданская идентичность в восприятии исследуемых граждан связывается с патриотизмом, активной гражданской позицией, возможностями личностной и профессиональной реализации в своем государстве.

Ключевые слова: идентификация, гражданская идентичность, государство, патриотизм, гражданская позиция.

Постановка наукової проблеми та її значення. Громадянську ідентичність можна вважати «барометром» консолідації суспільства, певною умовою цілісності держави, від неї великою мірою залежить майбутнє держави, нації, громадян, співвітчизників. Громадянська ідентичність є також запорукою розвитку громадянського суспільства, що передбачає не тільки усвідомлення себе громадянином цієї країни, а й активну участь у її житті, і є своєрідною квінтесенцією ідентичності громадянина як основного суб'єкта державотворення. Однак громадянська ідентичність досить різна у сучасному українському суспільстві, неоднакові й умови її формування і утвердження. Усвідомлена належність до держави ще не означає сформованої української громадянської ідентичності.

Відповідно, громадянську ідентичність потрібно розглядати як комплексне багатогранне утворення, що втілює ототожнення особистості зі спільнотою громадян тієї чи іншої держави та яке існує на рівні свідомості і несвідомого, включає когнітивний (знання про належність до цієї соціальної спільноти), ціннісно-емоційний (позитивне, негативне чи амбівалентне ставлення до належності, її прийняття або неприйняття), поведінковий (реалізація громадянської позиції у спілкуванні і діяльності, громадянська активність, участь у соціальній діяльності, що має суспільну значимість) та образно-семіотичний (знаки, символи) складники.

Виникає потреба розробити адекватний психодіагностичний інструментарій оцінювання рівня сформованості української громадянської ідентичності населення України. При цьому слід враховувати, що раціонально-пізнавальний етап ідентифікації не приводить автоматично до готовності індивіда ототожнювати себе з тією соціальною спільнотою, міра причетності до якої стає предметом рефлексії.

Остаточне рішення опосередковане емоційно-оціночним ставленням до неї, здійснюється під впливом особистісної системи цінностей, оцінок, почуттів, емоцій тощо [8, с. 49].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблематикою української громадянської свідомості (менше ідентичності) цікавилися такі українські вчені, як М. Боришевський, О. Киричук, Л. Снігур, Н. Хазратова, О. Стегній, В. Васютинський, Л. Сокурянська, Н. Савелюк, В. Степаненко, В. Арбеніна, Н. Безгина, Т. Бевз, Г. Мазилова та ін. Науковці розглядали механізми формування громадянської свідомості, громадянських якостей особистості [1]; закономірності та механізми становлення громадянськості (як складної особистісної характеристики) в юнацькому віці [7]; громадянський розвиток особистості в дорослому віці [2]; психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді [5]. Однак варто зазначити, що психологічні аспекти вивчення громадянської свідомості українськими науковцями часто тісно переплітаються з педагогічними; у поясненні психологічних закономірностей вчені, швидше, вкладали педагогічний контекст. Вивчалися особливості соціальної, етнічної (менше громадянської) ідентичності російськомовних українських громадян [4]; психологічні детермінанти, перцептивні та регулятивні особливості відносин особистості й держави [9]. У межах соціологічно-політологічного підходу досліджувалася проблема формування громадянського суспільства в Україні [7]; соціально-політичні умови формування громадянської ідентичності [3]; сутність, прояви та чинники формування громадянської ідентичності українського студентства [8] тощо.

Феномен громадянської ідентичності науковці розглядають найчастіше як соціально-політичний, громадський, державний, набагато рідше його трактують як індивідуальний, наділений особистісним змістом, що займає певну позицію в ієрархії цінностей. Крім того, більшість вчених розглядає громадянську ідентичність лише як раціональний конструкт, не враховуючи той факт, що громадянська ідентичність, на нашу думку, являє собою комплексне багатогранне утворення, лише частина якого усвідомлюється особистістю, тобто існує на рівні свідомості і несвідомого.

Мета статті – аналіз особливостей когнітивних, емоційно-оцінних, поведінкових та образно-семіотичних компонентів громадянської ідентичності, а також виявлення основних її типів.

Для досягнення поставленої мети було використано такі **методи та методики**:

- авторський опитувальник «Громадянська ідентичність», розроблений за принципом побудови шкали Лайкерта [10], за допомогою якого виявляються особливості громадянської ідентичності на когнітивному рівні. Пункти опитувальника являють собою прості твердження, які потрібно оцінити респонденту. Використовується п'ять градацій: 1 – повністю не погоджуюсь, 2 – швидше не погоджуюсь, 3 – важко сказати, 4 – швидше погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь. Відбір суджень проводився за допомогою експертного оцінювання (10 експертів) та в процесі пілотного дослідження. Результати психометричної перевірки опитувальника буде представлено у наступній публікації;
- розроблені автором ситуації (казуси) проективного характеру на виявлення громадянської позиції у спілкуванні і діяльності, які дають змогу визначити неусвідомлені аспекти громадянської ідентичності на поведінковому рівні;
- вправи та завдання на залучення уваги (побудова образів «Я – громадянин України», «Ідеальний громадянин», «Найгірший громадянин»), що виявляють специфіку образно-семіотичного та ціннісно-емоційного складників громадянської ідентичності;
- методику «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), оскільки громадянська ідентичність як вид соціальної ідентичності найбільш тісно пов'язана з ціннісно-сисловою сферою особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У дослідженні взяло участь 190 респондентів віком 18–79 років (58 % жінок, 42 % чоловіків) із Львівської, Закарпатської, Хмельницької, Волинської, Івано-Франківської, Чернівецької, Житомирської, Вінницької, Київської, Черкаської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Херсонської областей. Дослідження проводилося протягом вересня–листопада 2015 р.

Кластерний аналіз (після стандартизації) виявив три групи респондентів з різним типом громадянської ідентичності (рис. 1).

Громадяни першої групи (16,3 %) свідомо демонструють протестне неприйняття української громадянської ідентичності: вони не пишаються тим, що є громадянами України, рідко беруть участь у виборах, не вважають себе патріотами, не планують пов'язувати своє майбутнє лише з Україною, не вірять у перспективи розвитку України

як держави, не бачать для себе варіантів особистісної та професійної реалізації в Україні і без вагань переїхали б жити в іншу країну. Цю громадянську позицію можна назвати «чужий в чужій державі» або «протестною» громадянською ідентичністю.

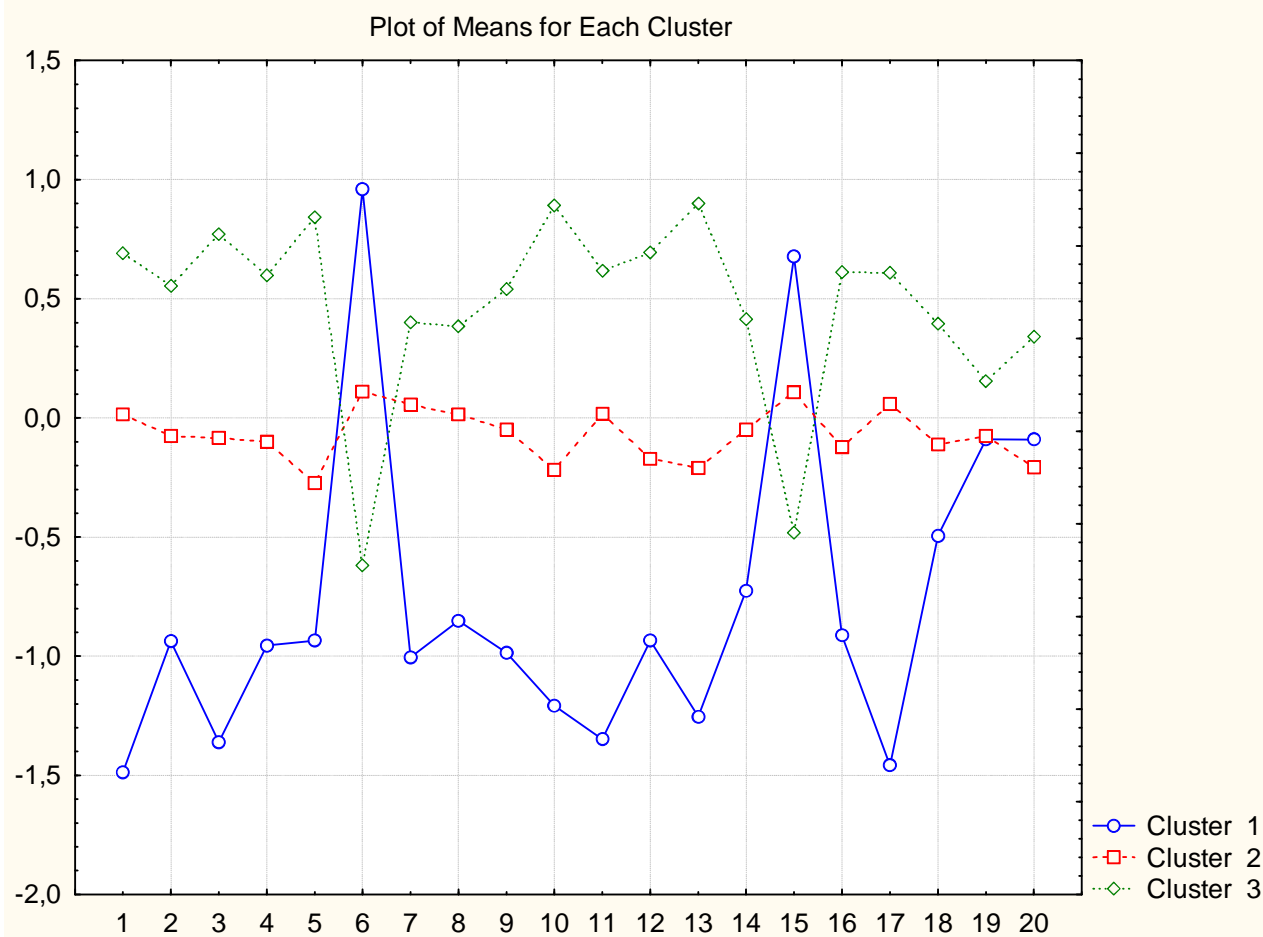


Рис. 1. Групи досліджуваних з різною громадянською ідентичністю:

1 – Я пишаюся тим, що є громадянином України; 2 – Я завжди беру участь у виборах; 3 – Я вважаю себе патріотом України; 4 – Я глибоко шаную державні символи України; 5 – Своє майбутнє я пов'язую лише з Україною; 6 – Якщо була б можливість, я би без вагань переїхав жити в іншу країну; 7 – Я вірю в перспективи розвитку України як держави; 8 – Існує багато можливостей для особистісної та професійної самореалізації в Україні; 9 – Для мене важливо підтримувати українські традиції та культуру; 10 – Я готовий працювати на благо України; 11 – Я повністю ідентифікую себе з громадянином України; 12 – Я вважаю себе відповідальним громадянином; 13 – Мої уявлення про себе мають тісний зв'язок із Україною; 14 – Я завжди відстоюю свої права як громадянин країни; 15 – Мені байдуже, в якій країні реалізовувати себе та свої таланти; 16 – Я високо оцінюю свою громадську активність; 17 – Я маю почуття любові до України; 18 – Я вважаю себе європейцем; 19 – Я вважаю себе громадянином світу; 20 – Я вважаю себе радянською людиною

Респонденти другої групи (49,5 %) демонструють деяку невизначеність власних уявлень про себе як громадянина (на більшість

тверджень обирали відповідь «важко сказати»), хоча й не виключають лояльного ставлення до своєї країни. Цю громадянську позицію можна назвати «нейтральною» або «невизначеною».

34,2 % досліджуваних громадян (третя група) демонструють глибоку прихильність до своєї країни, домінування патріотичних почуттів і настроїв. Цю громадянську позицію можна назвати «патріотичною» або «сформованою».

Проте серед тих, хто повністю ідентифікує себе з громадянином України, є такі, що одночасно вважають себе і європейцями, і громадянами світу. Це підтверджує наше припущення, що громадянська ідентичність є комплексним феноменом, і різні ідентичності можуть або «конфліктувати» між собою, або «уживатися» – відповідно мова може йти ще й про «суперечливий/конфліктний» чи «гармонійний/цілісний» тип громадянської ідентичності.

Виявити деякі особливості громадянської позиції громадян дав змогу аналіз їх відповідей (порад іншим) щодо різних життєвих ситуацій. Різним віковим групам та окремо для жінок і чоловіків були запропоновані відповідно різні картки. Спосіб сприйняття, інтерпретації та розв'язання ситуацій від імені студента(-ки), чоловіка/жінки або матері/батька дає можливість виявляти власні неусвідомлені прояви громадянської ідентичності. Наведемо деякі приклади.

Ситуація «Квартира». В жінки, окрім квартири, в якій вона мешкає зі своєю сім'єю, є ще одна квартира, яку вона здає в оренду. На сьогодні квартира вільна. До неї звернувся колега по роботі з проханням дозволити якийсь час пожити сім'ї переселенців з Донецької області з можливістю оплачувати лише комунальні послуги. Як бути жінці в такій ситуації?

68 % громадян порадили жінці дозволити проживати у своїй квартирі на вказаних умовах («потрібно допомагати своїм громадянам»), однак обов'язковим вважають зафіксувати термін проживання (від 1 до 3 місяців – «поки не знайдуть роботу і не будуть оплачувати повну орендну плату»). 19 % порекомендували прийняти рішення після розмови з цими людьми («якщо сподобаються», «переконатися, що порядні люди»). 13 % досліджуваних порадили категорично відмовити у проживанні, пояснюючи тим, що саме держава має опікуватися своїми громадянами.

Ситуація «Робота». Молодому хлопцеві (дівчині), який щойно закінчив університет, одночасно поступило дві пропозиції роботи:

від української та іноземної компанії. У першому випадку пропонується посада державного службовця з можливістю впливати на важливі для України рішення, в другому випадку іноземна компанія зацікавлена у його (її) професійних (інтелектуальних) можливостях на користь своєї держави і відповідно пропонує змінити місце постійного проживання. Який з двох запропонованих варіантів Ви б порадили вибрати хлопцю (дівчині)?

38 % респондентів порадили обрати роботу в Україні, пояснюючи важливістю принесення користі своїй державі, можливістю змінити ситуацію на краще, а також наявністю знайомств, зв'язків, друзів, батьків. 13 % порекомендували поїхати за кордон, але потім повернутися, маючи досвід. 49 % порадили прийняти пропозицію іноземної компанії, наводячи такі аргументи: краща можливість самореалізації, перспектива професійного та культурного розвитку, високий рівень життя (освіти, медицини) і соціальної захищеності та зневіра в тому, що в Україні можливо щось змінити («все вирішують зв'язки та хабарі»).

Ситуація «АТО». Єдиного сина жінки призвали в АТО за мобілізацією. З одного боку, вона розуміє, що захищати країну – це його громадянський обов'язок, з іншого боку, вона вважає, що в державі безлад і сумнівається у доцільності «принесення сина у жертву». Яку позицію їй обрати у стосунках із сином?

26 % респондентів порекомендували «відпустити, бо це його громадянський обов'язок», 29 % відповіли, що потрібно «підтримати будь-яке рішення сина», а 45 % громадян порадили матері в жодному випадку «не пускати, заховати сина».

Ситуація «ВНЗ». У батька є син-одинадцятикласник, який добре вчиться та знає іноземні мови. За результатами вступних випробувань син отримав запрошення на навчання у два престижні ВНЗ в Україні та за кордоном. Що батькові порадити синові?

Тільки 10 % громадян на місці батька порадили б синові обрати український ВНЗ, 67 % наполягали б на навчанні за кордоном, 23 % відповіли, що «рішення тільки за сином».

Ситуація «Кохання». Молода жінка, проживає в Донецькій області, недалеко від зони військових дій і має коханого з Росії. Чоловік запропонував їй переїхати до нього. З одного боку, вони давно кохають один одного і цей варіант міг би бути її спасінням, з другого – як можна переїхати до країни-агресора? Що порадити жінці?

20 % громадян порадили переконати коханого переїхати в Україну на безпечну територію; 57 % порадили переїхати в Росію, бо «кохання важливіше за все»; 23 % запропонували переїхати разом у будь-яку третю країну.

Ситуація «Україна». *Студентка потрапила в компанію, де йшла дискусія про те, що доброго і поганого в тому, що ми живемо в Україні, які перспективи життя та розвитку наших громадян. Прийшла її черга висловлюватися. Що могла сказати дівчина?*

Найчастіше згадувалося: «Україна має хороше геополітичне розташування», «багатство природних ресурсів», «багату культурну спадщину (традиції)», «потужні людські ресурси: добрі, розумні, патріотичні, креативні люди», однак «в Україні немає перспектив розвитку, умов для професійної, особистісної самореалізації», «незадовільний рівень життя, безробіття, економічна криза», «корупційність та безвідповідальність влади», «наївність громадян та готовність безмежно терпіти (особливості менталітету)».

Ситуація «Космополіт». *Ваш знайомий озвучив теорію про те, що сьогодні не модно вважати себе громадянином якоїсь конкретної держави. У час інформаційних технологій, при наявних можливостях відвідувати різні країни та ін. нас усіх можна вважати європейцями, а то й космополітами. Чи є раціональне зерно в цій теорії? Яка Ваша думка?*

74 % респондентів не погодилися з такою теорією, вважаючи, що потрібно ототожнювати себе з однією державою, 7 % дали відповідь: «важко сказати», 19 % абсолютно підтримують цю громадянську позицію та погляди.

Ситуація «Вибір країни». На питання «Якби у Вас були необмежені фінансові можливості, яку країну (країни) Ви б обрали для постійного проживання?». 47 % обрали Україну, 46 % – не Україну, 7 % – і Україну, і іншу країну. Варто зазначити, що серед студентської молоді (18–24 роки) тільки 34 % досліджуваних студентів обрали Україну, при чому серед студентів з «протестною» громадянською ідентичністю 100 % обрали для постійного місця проживання не Україну, серед «невизначених» таких 72 %, а серед «патріотів» 29 %. Найбільш «популярними» виявилися такі країни, як США, Великобританія, Норвегія, Швейцарія, Австралія.

Варто зазначити, що найбільшу небезпеку становить бажання виїзду громадян на постійне місце проживання, що виступає не лише

актом зміни місця проживання, а глибинним процесом змін стилю життя й повсякденних практик та, що особливо важливо, є знаком готовності «віддати» свою ідентичність, замінивши її іншою ідентичністю, тобто ознакою незначущості українського способу життя, українських цінностей, соціальних зв'язків тощо. Одним із мотивів бажання виїзду за кордон з метою постійного місця проживання є відчуття себе чужим і знедоленим в рідній державі, слабка включеність у соціальні зв'язки і відносини, що, власне, і є повсякденною експлікацією соціальної ідентичності, зокрема громадянської.

Встановлено значущі кореляційні зв'язки між шкалою опитувальника «Я повністю себе ідентифікую з громадянином України» та ситуаціями «Вибір країни» ($r = -0,382, p \leq 0,01$), «ВНЗ» ($r = -0,372, p \leq 0,01$), «Космополіт» ($r = -0,315, p \leq 0,01$), «АТО» ($r = -0,308, p \leq 0,01$), «Робота» ($r = -0,211, p \leq 0,05$), а також шкалами «Конформізм» ($r = 0,383, p \leq 0,01$), «Безпека» ($r = 0,361, p \leq 0,01$), «Прихильність» ($r = 0,211, p \leq 0,05$), «Досягнення» ($r = 0,230, p \leq 0,05$) та «Традиції» ($r = 0,225, p \leq 0,05$).

Зі зростанням рівня сформованості української громадянської ідентичності зростає бажання не змінювати місця проживання (а залишатися в Україні) навіть при наявних можливостях, навчати своїх дітей в українських закладах освіти, чесно виконувати громадянський обов'язок, працювати на благо України і при цьому зменшується космополітизм.

І чим вищий рівень сформованості української громадянської ідентичності, тим більше громадяни орієнтовані на обмеження дій і спонукань, що можуть заподіяти шкоду іншим і порушують соціальні очікування і норми, тим більше вони орієнтовані на стабільність, безпеку і гармонію суспільства, сім'ї та самих себе, тим більше орієнтовані на підтримку звичаїв і підвищення благополуччя людей, з якими перебувають у постійному контакті, а також прагнуть реалізувати свої здібності таланти та досягати особистого успіху за допомогою прояву компетентності саме у своїй державі.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що частина громадян з несформованою і/або невизначеною українською громадянською ідентичністю відчують складності у побудові образу себе як громадянина («немає образу», «чоловік в костюмі з нечітким обличчям» тощо).

У більшій частині громадян з «протестною» ідентичністю виникали образи «чоловіка, який намагається вирватися із полону катів»,

«невільника», «кріпака», «пташки, що прагне вирватися з клітки», «дівчини із сумними очами», «козака-воїна, який захищає державу від зовнішніх ворогів, а від внутрішніх ворогів захиститися не може», «сигнал лиха –SOS» та ін.

Деякі досліджувані на висловлювання «Я – громадянин України» побудували образи «сильної людини», «людини-воїна», «козака», «людини з високо піднятою головою», «Георгія Побідоносця», «тризвіра Донцова» тощо.

І ще одна група досліджуваних асоціює себе як громадянина України з «тризубом», «паспортом», «вишиванкою», «жовто-блакитним прапором», «картою України», «Т. Шевченком», «пшеничним полем», «калиною» тощо.

Як бачимо, дослідження образно-семіотичного складника громадянської ідентичності надзвичайно важливе і потребує глибокого осмислення. Крім того, припускаємо наявність відмінностей у сформованих образах України та себе як громадянина України у громадян з різною регіональною ідентичністю та різного віку, що і визначає сферу наших подальших наукових досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропонований підхід дає змогу виявити рівень сформованості громадянської ідентичності на когнітивному рівні (за допомогою опитувальника «Громадянська ідентичність»), на поведінковому рівні (за допомогою розроблених ситуацій (казусів) проєктивного характеру), а відповідні вправи на залучення уваги виявляють специфіку образно-семіотичного та ціннісно-емоційного складників громадянської ідентичності.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибокому аналізі психологічних особливостей громадянської ідентичності людей похилого, середнього віку та молоді, а також дослідженні трансформації громадянської ідентичності в контексті ресоціалізації політичних цінностей.

Література

1. Боришевський М. Й. Еталонна модель особистості-громадянина / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеєва, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості. У 2 т. Т. 1. – К. : [б. в.], 2001. – С. 39–46.
Borishvskiy M. Y. Etalonna model osobistosti-gromadyanina [Reference model of the personality-citizen] / M. Y. Borishvskiy, M. I. Alekseeva, V. V. Antonenko ta in. // Psihologichni zakonomirnosti rozvitku gromadyanskoi svidomosti ta samosvidomosti osobistosti. U 2 t. T. 1. – K. : [b. v.], 2001. – S. 39–46.

2. Лукашевич О. М. Громадянськість як результат громадянського розвитку особистості: психологічний дискурс / О. М. Лукашевич // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 467–476.
Lukashevich O. M. Gromadyanskist yak rezultat gromadyanskogo rozvitku osobistosti: psihologichniy diskurs [Civism as a result of personality's civic development: psychological discourse] / O. M. Lukashevich // Problemi suchasnoi psihologii. – 2014. – Vyp. 24. – S. 467–476.
3. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві : колективна монографія. – К. : ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2014. – 296 с.
Politychni mekhanizmy formuvannia hromadianskoi identychnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi : kolektyvna monohrafiia [Political mechanisms of civil identity in contemporary Ukrainian society]. – K. : IPiEND im. I. Kurasa NAN Ukrainy, 2014. – 296 s.
4. Російськомовна спільнота в Україні: соціально-психологічний аналіз : монографія / за ред. В. О. Васютинського ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 336 с.
Rosiiskomovna spilnota v Ukraini: sotsialno-psykholohichnyi analiz : monohrafiia [Russian-speaking community in Ukraine: socio-psychological analysis] / za red. V. O. Vasiutynskoho ; Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t sots. ta polit. psykholohii. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2012. – 336 s.
5. Савелюк Н. М. Психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – Педагогічна та вікова психологія / Савелюк Наталія Михайлівна. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
Saveliuk N. M. Psykhosemantychni osoblyvosti hromadianskoi svidomosti studentskoi molodi [Psycho-semantic peculiarities of the civic consciousness of the students'youth] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 – Pedahohichna ta vikova psykholohiia / Saveliuk Nataliia Mykhailivna. – Ivano-Frankivsk, 2008. – 20 s.
6. Снігур Л. А. Психологія становлення громадянськості особистості : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 – Педагогічна та вікова психологія / Снігур Людмила Анатоліївна. – К., 2005. – 36 с.
Snihur L. A. Psykholohiia stanovlennia hromadianskosti osobystosti [Psychology of personality's civic formation] : avtoref. dys. ... d-ra psykhol. nauk : spets. 19.00.07 – Pedahohichna ta vikova psykholohiia / Snihur Liudmyla Anatoliivna. – K., 2005. – 36 s.
7. Степаненко В. Етнос-демос-поліс: етнополітичні проблеми соціетальної трансформації в Україні / В. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 112.
Stepanenko V. Etnos-demos-polis: etnopolitychni problemy sotsiietalnoi transformatsii v Ukraini [Ethnicity-demos-polis: ethno-political challenges of societal transformation in Ukraine] / V. Stepanenko // Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh. – 2002. – № 2. – S. 112.

8. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / за ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокур'янської. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 520 с.
Ukrainske studentstvo u poshukakh identychnosti : monohrafiia [Ukrainian students in search of identity] / za red. V. L. Arbieninoi, L. H. Sokurianskoi. – Kh. : KhNU im. V. N. Karazina, 2012. – 520 s.
9. Хазратова Н. В. Психологія відносин особистості й держави : монографія. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 276 с.
Khazratova N. V. Psykholohiia vidnosyn osobystosti i derzhavy : monohrafiia [Psychology of relationship between the individual and the state]. – Lutsk : RVV “Vezha” Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrinky, 2004. – 276 s.
10. Allen E. Likert Scales and Data Analyses / E. Allen, C. Seaman // Quality Progress. – 2007. – № 40. – Р. 64–65.

УДК 159.9.075

Б. В. Плескач

Received September 22, 2015;

Revised December 16, 2016;

Accepted April 26, 2016.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШКАЛИ КОРЕКЦІЇ ТА А-ФАКТОРУ СТАНДАРТИЗОВАНОГО БАГАТОФАКТОРНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В РОБОТІ З ОНКОГЕМАТОЛОГІЧНИМИ ХВОРИМИ

У статті розглянуто валідність та надійність опитувальника на основі шкали Корекції та А-фактору зі складу ММРІ. Запропоновано опитувальник на основі модифікованих шкал, ключі до нього, уточнено нормативні значення. Валідність шкал перевірялась на основі вивчення взаємозв'язку з опитувальником ситуативної та особистісної тривожності Спілбергера–Ханіна, методикою «Особистісний диференціал», методом портретних виборів Л. Сонді. Опитано 90 майже здорових осіб та 30 онкогематологічних хворих. Доведено високу прогностичну валідність шкали Корекції та А-фактору для діагностики високої ситуативної та особистісної тривоги. Діагностика онкогематологічних хворих за допомогою А-фактору дає змогу ідентифікувати пацієнтів з проблемою тривоги. Так, всі пацієнти зі значенням вище 50Т за А-фактором потребували психологічної підтримки або мали конкретні психологічні скарги та просили допомоги. Також виявлено, що значення модифікованої шкали Корекції пов'язані з